

1091’deki Kuman Seferleri

Yazar
Szilvia KOVÁCS

Çevirmen
Belma DÖNMEZ^{1*}

¹ Doktora Öğrencisi, Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, İZMİR.

* belma.ege16@gmail.com

Öz– Kumanlar XI. yüzyılın ikinci yarısında Doğu Avrupa’da ortaya çıktılar. Çalışmamın ilk bölümünde, Kumanların 1091 yılına kadar Bizans İmparatorluğu’na düzenledikleri saldırıların kısa bir incelemesine yer verdim. Onlar 1091 yılında Bizans imparatoru Aleksios I. Komnenos (1081-1118) ile birlikte Peçeneklere karşı savaştılar. Aleksios ve müttefiki Kumanlar Lebunion Savaşı’nda Peçenekleri mutlak bir yenilgiye uğrattılar. Lebunion Savaşı’nda mağlup olan Peçenekler o dönemde Tuna Nehri’nin Bizans’a ait Paristrion bölgesinde yaşıyorlardı. Ve aynı yılda Kumanlar Macar Krallığı’na saldırdılar.

Bu çalışmanın amacı, şu üç soruya cevap aramaktır:

1. Kumanları Bizans İmparatorluğu’na kim davet etti?
2. Bizanslıların Peçeneklere karşı büyük bir zafer kazandığı Lebunion Savaşı’nda Kumanların rolü neydi?
3. Aynı yıl Macar Krallığı’na saldıran göçebeler bu Kumanlar olabilir mi?

Anahtar Kelimeler– Kuman Saldırıları, Bizans İmparatorluğu, Macar Krallığı, 1091.

The Cuman Campaigns in 1091

Abstract– The Cumans appeared in Eastern Europe in the second half of the 11th century. In the first part of my study, I present a brief survey of the Cuman attacks against the Byzantine Empire until 1091. In 1091 they fought along the Byzantine Emperor Alexios I Komnénos (1081-1118) against the Pechenegs. In the battle of Lebunion, Alexios and his Cuman allies decisively defeated the Pechenegs. The Pechenegs defeated at the Battle of Lebunion lived at that time in the region Paristrion on Byzantine side of the Danube. In the same year, the Cumans attacked the Hungarian Kingdom as well. The purpose of this study is to search for an answer to the three questions:

1. Who invited the Cumans into the Byzantine Empire?
2. What was the role of the Cumans in the battle of Lebunion in which the Byzantines achieved a great victory over the Pechenegs?
3. Could the Cumans be identical with the nomads who attacked the Hungarian Kingdom in the same year?

Keywords – Cuman attacks, Byzantine Empire, Hungarian Kingdom, 1091.

Giriş

Yazılı kaynaklara göre Kumanlar 1054/1055'te İtil (Volga)'ın batısında tezahür etmişlerdir [69, s. 70, 208; 70, c. I. s. 162; 50, c. II. s. 151; 13, s. 143.]. Onların Avrupa'daki yayılmaları eski Rus kaynaklarından kolaylıkla takip edilebilmektedir. Onlar, Güney Rusya bozkırlarında hâkimiyet kurduktan kısa bir süre sonra Karpat Dağları'nın doğusunda ortaya çıkmışlardı, ancak bozkırın batı sınırı olan ve bozkırların önceki efendilerinin -Uz ve Peçenek-fraksiyonlarının yaşadığı Moldova'ya (Doğu Romanya) ve Eflak'a (Muntenia, Tara Românească/Havasalföld) girmemişlerdi. Kaynaklarımızın verdiği bilgilere göre Kuman grupları XI. yüzyılın sonlarından itibaren bölgeye hâkim olmalarına rağmen henüz buralara yerleşmemişlerdi.

Dönemin en büyük güçlerinden biri olan Bizans İmparatorluğu kısa bir süre içerisinde, yeni ortaya çıkmış Türk dilli konargöçer bir halkla karşılaştı. Bu makalede, Aşağı Tuna bölgesindeki Kumanların faaliyetlerini 1091'deki Leunion Savaşı'yla ilişkili olarak inceleyeceğiz.

İmparatorluğa ilk defa 1078'de, imparatorluk tahtında hak iddia eden Nikephoros Basiliakos ile savaşmakla meşgulken, saldırdıklarını Attaleiates'in¹ eserinden biliyoruz. Kumanlar bu sırada Peçeneklerle ittifak kurmuş ve Edirne'yi kuşatmışlardı. Ancak Bizans ordusunun yaklaşmakta olduğunu öğrendiklerinde geri çekilmişlerdi [40, s. 300–301]. Skylitzes'in eserini devam ettiren (Skylitzes Continuatus) Leon Diabatenos'a göre, Mesembria valisi o dönemde Peçenekler ve Kumanlarla anlaşmaya çalışmıştı, ancak Bizans İmparatorluğu'na yönelik bir göçebe saldırısı hakkında bilgimiz bulunmamaktadır [20, s. 67]. Baçkovo Manastırı'nın (günümüzde Bulgaristan'da) tipikonuna göre 1083'ün Eylül ve Aralık ayları arasında bir Kuman saldırısı daha gerçekleşmişti. [62, s. 115–119; 26, s. 505–563]. Kumanların 1087'de Bizans İmparatorluğu topraklarında yeniden göründüklerini, döneminin en önemli Bizans yazarlarından biri olan Bizans prensesi Anna Komnena'nın² eseri Aleksiad'tan öğreniyoruz. Kumanlar bir kez daha Peçenekler tarafından çağırılmışlardı³. Kaynak, Peçeneklerin Dristra (günümüzde Bulgaristan'daki Silistre) Savaşı'na geç gelen Kumanlarla ganimeti paylaşmadıklarını söylemektedir. Bunun neticesinde Kumanlar silahlarını eski mütteliklerine doğrultmuşlar ve onları korkunç bir yenilgiye uğratmışlardır. Bunun üzerine Peçenekler Kumanlardan kaçarak Ozolimne⁴ adındaki bir gölün yakınlarına gittiler. Peçenekler Kumanların erzakları tükendiği için kaçtılar. Kumanlar

imparatorluğun güç ilişkilerinin henüz farkında olmadıkları için Tuna Nehri'nin kuzeyine çekildiler. Anna Komnena'ya göre daha sonra geri dönme niyetindediler [2, s. 179; 52, s. 228–229; 49, s. 247–248].

Dristra ve Ozolimne'deki hadiseler iki Türk halkı arasında ihtilafa neden olmuştur. Peçenekler de Kumanların niyetinin farkına varmış olmalıydı ki, onların baskısından kurtulduktan sonra Balkan Dağları'nı aşmışlar ve Goloe (bugün belki Lozarevo, Bulgaristan) ile Markella yakınlarındaki Diampolis (Yanbolu, Bulgaristan) arasındaki bir dağın güneyine kamp kurmuşlardır [2, s. 180; 52, s. 230; 49, s. 249; 59, s. 348–349]⁵. Onların takipçileriye 1089'da Bizans topraklarındaydılar ve kaçak Peçeneklerin peşinden Balkan Dağları'nı geçmek için imparator Aleksios I. Komnenos'tan (h. 1081–1118) izin istediler. Ancak Aleksios Peçeneklerle anlaşmıştı, bu nedenle Kumanlara hediyeler verip onları geri gönderdi [2, s. 180; 52, s. 230; 49, s. 249].

İmparator belki de Kumanların ganimet için Peçeneklerle ittifak kurmaya hazır olmalarından korkmuştu. Bu korku yersiz değildi, çünkü Kuman ordusu Peçeneklerin çağrısından önce de Bizans topraklarında görünmüştü. Ancak bu akınların müstakil Kuman seferleri olmadığı vurgulanmalıdır. Kumanların müstakil askeri seferleri XII. yüzyılda başlamıştır. Bu varsayım kısmen, Kumanların Moldova ve Eflak topraklarındaki hâkimiyetlerini ancak XI. yüzyılın sonları ya da XII. yüzyılın başlarında sağlamış olmaları gerçeğiyle atıfklanabilir. Onlar XII. yüzyılın ilk yarısında bu bölgeleri mesken tutmuşlardı [45, s. 34]⁶. Ayrıca Kumanların Peçeneklerle birlikte akın yapmalarının nedeni, Peçeneklerin o dönemde Tuna ve Balkan Dağları arasındaki yerleri ellerinde bulundurmaları olabilir. Kumanların sadece 1114'te herhangi bir destek olmaksızın sefer düzenlemelerinin bu varsayımı desteklediği söylenebilir.⁷ Peçeneklerin bu seneki faaliyetleri kayda değer değildi.⁸ Buna mukabil imparatorun da Kumanların ganimetle ödüllendirilmeleri için hem Uzlari hem de Peçenekleri desteklemeye hazır olduklarının farkında olmadığı anlaşılmaktadır. Peçeneklerin Kumanlarla barışmasından ve iki ordunun birleşmesinden korkan imparator, onlarla anlaşma yapması için adamı Synesios'u Peçeneklerin yanına gönderdi. Anna Komnena'ya göre Aleksios, Kumanların Tuna'yı yeniden geçmeleri ihtimaline karşı Peçeneklerin desteğini almak istiyordu [2, s. 180; 52, s. 230; 49, s. 249–250].

İmparatorun bunu istememesinin nedeni, hoş olmasa da askeri açıdan bilindik bir düşmanı çok daha güçlü, daha öngörülemez ve stratejik açıdan daha az bilinen bir düşmanla değiştirmek istememiş olması

¹Antalya'nın yerlisi olup, Romanos IV. Diogenes (h. 1068–1071), Michael VII. Dukas (h. 1071–1078) ve Nikephoros III. Botaneiates'in (h. 1078–1081) imparatorlukları döneminde görev yapmış önemli bir devlet memuruydu. O, bir müşahit ve dönemin çağdaşı olarak 'Ιστορία'ısını (1079/1080) yazmıştır. Bu eser, 1034'ten 1079'a kadar olan Bizans tarihini kapsamaktadır [41, s. 93]. Bu kaynakta Kumanların adı ilk defa Κομάνοι olarak geçmektedir [42, c. II. s. 167; 40, s. 301].

²1083 yılında Bizans imparatoru Aleksios I. Komnenos ile Irene Doukaina'nın en büyük kızları olarak dünyaya geldi. Anna, imparator I. Aleksios'un tahta geçecek bir erkek varisi olmadığı için imparator VII. Michael'in oğlu Constantine Doukas ile nişanlandırıldı ve böylece tahta ortak oldular. Ancak nişanlısı henüz çocukken öldü. 1087'de bir varis doğdu. Anna 1094'te caesar Nikephoros Bryennios ile evlendi.

³Peçenekler bu sırada Dristra kasabasında Bizans birlikleri tarafından kısırlınca Tatos adlı liderleri Kumanlardan yardım istemeye gitti [2, s. 173, 178; 52, s. 222, 228; 49, s. 240, 247].

⁴(Οὐζλίμνη) gölünün adıyla Uzlari'nin (Οὐζόι) etnonimi arasındaki ilişki için bkz [42, c. II. s. 128]. Bu gölün yerinin tespitini yapmak zordur. Tuna ile Karadeniz arasındaki bir bölgede yani Dobruca'da olduğu tespit edilmiştir. Bazı araştırmacılar bu gölün, Razelm (Razim Lagünü) gölü ya da Ialomita Nehri'nin havzası veya Tuna Deltası (Dunări Deltası) veya Pliska civarındaki sulak bölge olduğunu ileri sürmüşlerdir [15, s. 121–129]. Ljubarski ise Ozolimne'nin Özi (Dinyeper) Deltası olduğunu düşünmektedir [66, s. 502, 773 n.]. Bunun yanı sıra Anna Komnena'nın eserinde gölün adını edebi bir açıklaması mevcuttur [20, s. 81–84].

⁵Peçenekler daha önce Tuna ile Balkan Dağları arasındaki Paristrion ya da Paradunavon (Παριστρίων, Παραδουναβόν) arasındaki bölgede yaşıyorlardı. Burası, merkezi Distra (bugün Bulgaristan'daki Silistre) olan bir eyaletti. Eyaletin sınırları Balkan sıradağları, Karadeniz ve Vidin ile Delta arasındaki Tuna'dan oluşmaktaydı [38, s. 124; 39]. Paristrion'un tarihi için bkz [4; 5; 6]. 1087'den sonra Peçenekler, 1090'a kadar onların saldırılarından korunan, Trakya'ya girdiler.

⁶Moldova ve Eflak'ın Kumanlar tarafından işgaliyle ilgili diğer görüşler için bkz [65, p. 89–91].

⁷Kumanlar 1094'ün sonbaharında Bizans İmparatorluğu'nun arazisini yeniden yağmaladılar. Ancak bu, Kumanların tek başlarına düzenledikleri bir sefer değildi çünkü onlar, imparator Romanos Diogenes'in oğlu Leo olduğunu ileri sürerek taht iddiasında bulunan bir adamı destekliyorlardı [2, s. 238–245; 52, s. 296–304; 49, s. 321–330; 25, s. 305–306].

⁸Peçenekler Leunion Savaşı'nda hezimete uğratıldılar. Zonaras'a göre kurtulanlar Moglena'ya yerleştirildiler [25, s. 303–304] ve sonraları Bizans ordusunda süvari olarak görev aldılar. Peçenekler Birinci Haçlı Seferi sırasında Haçlıları takip etmek ve Haçlı ordularının kırsal bölgeleri yağmalamalarını önlemekle görevlendirildiler [48, s. 18–19]. 1122'de bir Peçenek saldırısı daha gerçekleşti. Bu konargöçerler muhtemelen Kumanların egemenliğinde bulunan bölgeden gelmişlerdi. 1122'de, günümüzde Bulgaristan topraklarında yer alan, Beroe'deki savaşta Bizanslılar tarafından bir kez daha mağlup edildiler [7, s. 90].

olabilir [56, s. 132; 55, s. 136].⁹ Ayrıca Bizans İmparatorluğu'nun tarih boyunca topraklarını çoğu kez diplomatik yollarla korumaya çalıştığı ve son çare olarak savaşa başvurduğu iyi bilinmektedir.¹⁰ Buna rağmen Bizans İmparatorluğu Peçeneklerin kırk yılı aşkın süredir devam eden akınlarına, 1087 yılı dolaylarında ne diplomasiyle ne de savaşla engel olabildi.¹¹ İmparator görünürde Peçeneklerle daha yakındı çünkü Kumanlar henüz Bizans stratejisinde ve diplomasisinde tanınıyordu.

Ancak iki yıl sonra bu durum değişti.¹² II. Basileios'un 1025'teki ölümünün ardından sürekli gerilemeye başlayan imparatorluk, 1091'de karadan ve denizden kuşatılan Konstantinopolis'i ancak "barbar" Kumanların yardımıyla kurtarabildiği konumuna düştü. Aleksios I. Komnenos'un Kumanların yardımını alarak Peçenekleri bertaraf ettiği büyük Lebunion Savaşı 29 Nisan 1091'de meydana geldi. Anna Komnena bu savaşta yaşananları ayrıntılarıyla anlatmıştır. Anna Komnena doğal olarak bunu belirtmemiş olsa da, savaşın ne kadar riskli olduğu bu kaynaktan anlaşılmaktadır. Çünkü 1081'de imparatorluk tahtında hak iddia eden Aleksios'un ölmek üzere olan bir imparatorluğun başına geçtiğini biliyoruz. Hükümdarlığının ilk on yılı imparatorluğun çeşitli düşmanlarıyla savaşmakla geçmiştir. Sivil aristokrasinin, asker imparatorlardan korktukları için tamamen yok ettiği Bizans ordusu güçlükle de olsa bu savaşlarda bazı başarılar elde etmiştir. Bu nedenle imparator Roman IV. Diogenes'in Selçuklular tarafından ele geçirildiği 1071'deki Malazgirt Savaşı'nın sonucunu ihanete değil, Bizans ordusunun sefil durumuna bağlamaktayız. Bu nedenle Aleksios I. Komnenos'un en önemli reformlarından birinin orduya yönelik olması anlaşılır bir durumdur. Ordu önceden köylülerden müteşekkildi. Şimdi ise onların yerini yabancı (Rus, Bulgar, Peçenek, Türk, Alan, Frank, İngiliz ve Cermen) paralı askerler almıştır [44, s. 325].¹³ Aleksios henüz imparatorluğunun başlarında deneyim sahibi disiplinli askerlerden yoksundu.¹⁴ Bu durum belki de imparatorun yabancı kökenli paralı askerleri almakta niçin ısrarcı olduğunu ve Lebunion Savaşı'nda Kumanlardan yardım istediğini açıklayabilir.

Bizantologların çoğu Aleksios I. Komnenos ile bağlantılı olarak Lebunion Savaşı hadisesinden bahsetse de, birkaçı hariç, Kumanların savaşa iştirak etmesine özel bir önem atfetmezler [43, s. 27; 44, s. 318],¹⁵ oysa imparatorun ordusunda savaşan Kumanların imparatorluğun kurtarıcıları olarak görülebileceği aşikârdır. Çünkü Bizanslılar bu zamana kadar yalnızca Selçuklular tarafından Anadolu

yarımadasından çıkarılmamışlardı, aynı zamanda İzmir beyi Çaka da Peçeneklerle imparatorluğun başkentini tehdit eden bir ittifak yapmıştır.¹⁶ Çaka, "en zor kışını geçiren" Konstantinopolis'i 1090/1091 yılında denizden ablukaya alırken Peçenekler de karadan kuşattılar [44, s. 324].¹⁷

İmparator, Çaka ile Peçenekler arasındaki ittifaktan haberdar edildiğinde Meriç Nehri'nin güney mansabındaki Ainos'ta (bugün Türkiye'deki Enez) bulunan stratejik bir yeri ele geçirdi [58, s. 170–173]. Aleksios'un gayesi Çaka'nın Peçeneklerle yapmış olduğu anlaşmayı bozmaktı, ancak Kumanların ortaya çıkmasıyla planları değişti [1, s. 110]. İmparator ordusuyla birlikte Enez'den Choirenoi'ye¹⁸ doğru hareket etti, nehir ve bataklıkla korunan bir yerde kamp kurdu. Aleksios Peçenekleri geri püskürtmek için küçük bir orduyla Enez'e gitti. Ancak kasabada bulunduğu sırada devasa bir Peçenek ordusunun Choirenoi'deki Bizans kampına yaklaştığını öğrendi. Bunun üzerine imparator kayığa binerek ordusunun yanına döndü. Kızının ifadelerine göre "kendi birliklerinin İskitlerden çok daha küçük olduğunu gördüğü zaman büyük bir şaşkınlığa ve korkuya kapıldı, çünkü insanın görebildiği kadarıyla ona yardım edecek kimsesi yoktu" [2, s. 200; 52, s. 252–253; 49, s. 272–274]. Çaka'nın geç kalması üzerine imparator Peçeneklere yöneldi. Aleksios başlangıçta çok sayıda Peçenek askerinin aileleriyle geldiklerini, dört gün sonra ise –olayları abartan kaynağımıza göre– kırk bin Kumannın geldiğini haber aldı.

Burada ilginç bir soru var: Kumanları kim çağırdı? Bu durumda üç varsayım söz konusudur. Birinci varsayıma göre Peçenekler Kumanlardan yardım istediler [22, s. 935]. Ki bu, imparatorun ve Bizanslıların savaş boyunca Kumanlara güvenmemelerinin bir göstergesi olabilir. Nitekim Anna da sıklıkla babasının Kumanların güçlerini Peçeneklerle birleştirme ihtimalinden çaresizce korktuğunu belirtmektedir.¹⁹ İmparatorun bu korkusu yersiz değildi, çünkü Kumanlar ile Peçenekler daha önce Balkan Yarımadası'nda Bizans İmparatorluğu'na karşı savaşmışlardı. Fakat yukarıda da belirtildiği gibi Ozolimne ve Markella'da yaşanan olaylar, iki konargöçer halkın arasını açmış gibi görünmektedir. Ayrıca Kumanların savaşta Bizans ordusunu desteklemeleri ve şüphe içerisindeki imparatorla birlikte mücadele etmeleri bu varsayımı zayıflatmaktadır.

Yaygın olan görüş ise Aleksios'un Kumanlardan destek talep ettiğidir. Çünkü imparatorun içinde bulunduğu müşkül durum iyi bilinmektedir ve bu da pek çok Bizantoloğun Aleksios'un Kumanlardan yardım talep ettiği şeklindeki tahminlerini

⁹Diaconu'ya göreyse Aleksios, Kumanların Bizans'a yeniden birlikte saldırılmak isteyen Peçeneklerle barış yaparak Bizans İmparatorluğu'ndan ganimet almalarından korkuyordu [14, s. 39].

¹⁰Erken dönem strateji kaynaklarında yer alan ve sonraki kaynaklarda da tekrar edilen savaştan kaçınma politikası, Bizans'ın her daim ana ilkesi olmuştur [60, s. 196–197; 23, s. 37–38; 200; 27, s. 3].

¹¹Bizans-Peçenek ilişkisi hakkında bkz. Vasilyevskiy [64], Gyóni [20], Diaconu'nun son monografisi [15], iyi bir Fransızca özet için Malamut [39] ve Peçeneklerin dini hakkında iyi bir Macarca genel değerlendirme için Balogh [3].

¹²Pek çok Bizantolog, başarılı bir asker-imparator olan II. Basil'in 1025'teki ölümüyle birlikte imparatorluğun oldukça sıkıntılı bir süreçle karşı karşıya kaldığını düşünmektedir [30, s. 185–187; 50, s. 52; 44, s. 287; 11, s. 126–131]. Ancak Komnenos Hanedanı'nın çabalarıyla kısmi bir iyileşme mümkün olmuştur. Bu dönem bazen Komnenos Restorasyonu olarak anılmaktadır [30, s. 202; 9, s. 300; 50, s. 54–61; 44, s. 315].

¹³Aleksios'un ordusunda sadece askerler değil, aynı zamanda stratejistler de yabancı kökenli paralı askerlerdi [10, s. 360].

¹⁴Kızının ve damadının eserleri, Aleksios'un bu dönemde ordusunun askeri deneyim eksikliğinden kaynaklanan disiplinsizliğinden ve cesaretsizliğinden rahatsız olduğu izlenimini vermektedir [53, s. 102]. İmparatorluk ordusunun, Aleksios I. Komnenos'un imparatorluğunun başındaki bu acınası durumu hakkında bkz [7, s. 56]. Price'ın belirttiği gibi: "Bizanslılar savaşı kişisel şan ve şöhret elde etmek için bir bahane olarak kullanmadılar. Savaş,

imparatorluğun amacına ulaşmadaki pek çok yoldan yalnızca bir tanesiydi. Onlar sıklıkla diplomasiyi, hileyi, rüşveti ve son çare olarak savaşı tercih ettiler" [47, s. 43].

¹⁵Örneğin Stephenson bu savaşla ilgili "imparatorluk kuvvetleri için muhteşem bir zafer" ifadesini kullanır, ancak Kumanlardan bahsetmez [58, s. 103].

¹⁶İmparator Nikephoros III. Botaneiates'in sarayında rehin olarak yaşayan Çaka, Aleksios imparator olduğu zaman Küçük Asya'ya döndü. Smyrna'nın (günümüz İzmir) yanı sıra başka şehirleri de ele geçirdi, bir filo inşa etti ve sistematik bir şekilde Ege adalarının kontrolünü ele geçirdi [63; 61, s. 358]. Görünüşe bakılırsa bu bölgede güç ve nüfuz sahibi olmak istiyordu. Çaka, ittifak gereğince Peçeneklerin Gelibolu'yu ele geçirmelerini istedi. Peçenekler bunu başarabilselerdi Konstantinopolis ile Ege arasındaki bağlantı kesilmiş olacaktı [1, s. 110].

¹⁷Bizanslılar sadece düşmanın baskısını hissetmekle kalmadılar, aynı zamanda olağanüstü süre geçen kış yüzünden de sıkıntı çektiler. Anna Komnena'nın anlattığına göre karın yükseklüğünden dolayı evlerin kapıları dahi açılmamıştır [2, s. 199; 52, s. 252; 49, s. 273].

¹⁸Aşağı Meriç'in sağ yakasında, Enez yakınlarında bir yerdir. Ancak kesin yeri bilinmemektedir [59, s. 230].

¹⁹Peçenekler Kumanları kendi saflarına çekmek için birçok teşebbüste bulundular; hatta imparatorla da müzakere etmeye çalıştılar [2, s. 204; 52, s. 256; 49, s. 279].

açıklamaktadır [9, s. 309; 44, s. 318; 53, s. 83; 63]. Ancak bu varsayımı kanıtlayacak bir delil bulunmamaktadır. Bu noktada Angold ile aynı fikirdeyim. Ona göre “Kumanların ortaya çıkışının diplomatik bir beceriyle hiçbir ilgisi yoktu” [1, s. 111]. Ayrıca Kumanların imparatorun çağrısıyla geldikleri görüşünü desteklemeyen birtakım argümanlar da vardır. Daha önce ifade edildiği üzere Aleksios Kumanları gördüğü zaman telaşa kapılmıştı çünkü düşmanı olabileceklerinden korkmuştu. Bunun yanı sıra Kumanlar ile Peçeneklerin kendisinin aleyhine ittifak yapmaları durumunda bunun Bizans ordusu için ölümcül bir felaket olacağına da kanaat getirmişti [2, s. 200; 52, s. 253; 49, s. 274]. İşte bu nedenle Aleksios bu beklenmedik ve davetsiz desteğe güvenmiyordu. Ancak imparator başarılı bir diplomatı ve dolayısıyla Kumanları müttefiki yapmaya karar verdi. Aleksios, Aleksiad'ta adları geçen Kuman ordusunun reislerini davet etti. Tugorhan ile Bonyak bu daveti kabul ettiler, ancak Bonyak'ın başlangıçta bunu reddettiği belirtilmelidir [2, s. 200; 52, s. 254; 49, s. 274–275]. Bu durum, söz konusu varsayımı desteklemeyen ikinci argümandır. Ayrıca Kumanlardan yardım isteyen imparator olmadığı görüşünü destekleyen üçüncü bir neden daha vardır. Aleksios'un Kumanlarla anlaşmasına rağmen adamlarının yerel halktan toplanan ordularla gelmesini beklediği için Peçeneklerle savaşmayı birkaç gün ertelediğini Anna'nın kayıtlarından biliyoruz. Sonunda imparator Kumanların baskısıyla savaşı başlatmasına karar verdi [2, s. 202; 52, s. 256; 49, s. 277]. Adamlarından birine bir köprü inşa etmesini emretti ve ordusunu Meriç Nehri'nin öte yakasına geçirdi. Orada Kumanların gizli niyetlerine karşı siperleri vardı [2, s. 201; 52, s. 254; 49, s. 275]. Bu durum Aleksios'un Kumanlardan çekindiğinin bir başka kanıtı olabilir.

Tüm bunlar muhtemelen Aleksios'un Kumanlara güvenmediği için onları çatışmaya sokmaktan kaçınmak istediğini kanıtlamaktadır. Ayrıca Anna'nın, Aleksios'un Kumanları çağırmasından bahsetmeyerek gelecek fırsatı tamamen göz ardı etmiş olması elbette mümkün değil, çünkü Anna babasının diplomatik zekasını vurgulamak isterdi. Anna'nın ifadelerine göre imparator küçük ordusuyla Peçeneklere karşı savaşamayacağını anlamıştı; ancak Kumanların beklenmedik bir şekilde ortaya çıkmasıyla da umutsuz gibi görünen durumu tersine çevirme imkânının olduğunu fark etmişti [2, s. 200; 52, s. 253; 49, s. 274]. İmparator, Kuman liderlerinin daveti kabul etmelerinin ardından onların şerefine bir ziyafet düzenledi. Kumanların kendilerine yardım edeceklerine ve garanti olarak rehine bırakacaklarına dair yemin etmeleri üzerine ittifak yaptılar. Aleksios da mücadeleyi kazandıkları takdirde tüm ganimeti Kumanlara bırakmayı kabul etti [2, s. 200–201; 52, s. 254; 49, s. 274–275].

Hem bu hem de zaferden sonraki ziyafet daveti, imparatorun Kumanların desteğine ne kadar muhtaç olduğunu göstermektedir²⁰. Hatta Anna Komnena'ya göre babası savaştan önceki ziyafette Kumanları bir hayli övmüştü. Kaynağımız bu konuda açık olmasa da imparatorun savaş öncesinde ve sonrasında Kumanlara iki defa ziyafet verdiğini düşündürmektedir [2, s. 200, 206; 52, s. 264, 260–261; 49, s. 275, 282; 53, s. 92]. Aleksios'un bu davranışlarının önemini, Cremonalı Liutprand'ın Antapodosis'inde yer alan ifadelerle kıyaslayarak da anlayabiliriz. Konstantinopolis'teki görev

raporlarının birinde, en üst makamda bulunan imparator Konstantin VII Porphyrogennetos'un onunla değil, logethislerinden biriyle konuştuğunu yazmıştır. Anna'nın eserinden ise imparator Aleksios'un savaştan önceki ziyafette Kumanlarla fazlasıyla içli dışlı olduğunu anlıyoruz. Ya da kaynağımızın anlattıklarına dönüp bakacak olursak Kiyev knyageniyası Olga, Konstantin Porphyrogennetos'un sarayında sadece bir tatlıya layık görülmüş iken Aleksios Kumanlarla iki defa yemek yemişti [12, c. II. 15. 594–598]. Aleksios, Peçeneklere karşı bir başka konargöçer halkın desteğini alıp ittifak kurduğunda onun “böl ve yönet” düsturunu uygulayarak ‘mor odada doğan’ın mükemmel bir takipçisi olmuştur [53, s. 83].

Lebunion Savaşı

Kumanlar ile güçlendirilen imparatorun ordusunun müthiş bir zaferiyle sonuçlanan savaş, Ege Denizi'nde bir liman kenti olan Enez'e yaklaşık 12 kilometre uzaklıktaki Meriç Nehri'nin aşağısında yer alan Lebunion Dağı'nda meydana geldi²¹. İmparatorluk ordusu ve kuzeye yönelen Kumanlar Peçeneklerle savaştılar. Anna Komnena'nın babasının ordusu hakkında verdiği bilgiler ne yazık ki net değildir. İmparator genellikle ordusunu üç bölüme ayırırdı. Bu savaşta sağ doğu kanat George Palaiologos ve sol batı kanat Konstantin Dalassenos tarafından yönetildi. Anna Komnena'ya göre Bizans piyadeleri merkeze, süvariler ise kanatlara konuşlandırılmıştı, ancak ne yazık ki Kumanların mevzileri hakkında fazla bir ayrıntı vermemiştir. Kuman ordusuyla ilgili olarak Monastras'ın²² adamlarıyla birlikte onların sağında, Uzas'ın²³ sollarında ve Hubertopoulos'un Franklarla birlikte batıda olduğunu belirtmiştir [2, s. 203; 52, s. 257; 49, s. 278]²⁴. Yani Anna'nın verdiği bilgilere göre imparator, en iyi komutanlarının bulunduğu birliklerinin arasına “idaresi kolay” Kumanları yerleştirmişti. Bizans ile Kuman ordusu sayıca Peçeneklerden üstün durumdaydı²⁵. Peçenek ordusu arabalarını kalkan gibi kullandılar, ancak imparatorluk ve Kuman kuvvetleri tarafından hilal içerisinde kısırıldılar. Bu manevra sayesinde savaş hatları kırıldı.

Aleksios I. Komnenos'un stratejik ve taktiksel askeri yetenekleri Bizantologlar arasında çokça tartışıldı, ancak o bu savaşta komutanlığını ve askeri maharetini ispat etmiştir. Kızına göre Aleksios savaş sırasında bir Peçenek reisinin Kumanlara doğru yaklaştığını görmüştü. Bu reis, aynı dili konuştukları için Kumanların arabulucu olabileceğini ümit etmişti. Aleksios ise Kumanların Peçeneklerle birlikte hareket ederek ordusuna yönelmesinden korkmuş ve iki konargöçer halk arasında bir yakınlaşmaya engel olmak için Kuman hattının önüne imparatorluk bayrağını yerleştirmişti. Aleksios ayrıca askerlerini denetlemiş, şafakta başlayıp öğleden sonraya kadar süren savaşın öğle vaktinde yarlılere askerlerine su getirmelerini emretmiştir [2, s. 204; 52, s. 257–258; 49, s. 278–279]. Peçenekler sadece savaşı kaybetmediler, Bizanslılar aralarında kadın ve çocukların da bulunduğu Peçenek esirleri katlettiler. Anna her ne kadar “sadece tek bir gün ile İskitler Mayıs ayını görmeyi kaçırdılar” dese de elbette yok edilmediler [2, s. 205; 52, s. 258; 49, s. 280].

Anna'nın Kuman ordusunun bir birlik gibi yönetilmediği ifadesini vurgulamak önemlidir. Esir alınan Peçenekler savaşın hemen

²⁰ Aleksios bizzat ve doğrudan görüşmeyi tercih etti. O, diplomasi konusunda arabuluculara ve saray seremonilerine bel bağlamazdı [53, s. 92–96].

²¹ İmparator ilk önce ordusunu ovaya hâkim olan bir tepeye yerleştirmek istedi, ancak burası yeterli bir alan değildi. Bu yüzden tepenin eteklerinde bir hendek kazdırdı ve askerleri için bir kamp kurdu [2, s. 202; 52, s. 255; 49, s. 276].

²² Monastras yarı barbar, belki de Kuman kökenli bir askerdi [42, c. II. s. 192; 54, s. 213–215].

²³ Uz kökenli olması mümkündür [20, s. 66–67; 42, c. II. s. 228].

²⁴ Konstantin Humbertopoulos, “Humbert'in oğlu”, imparatorun paralı bir Norman askeriydi [49, s. 79; 54, s. 68–71].

²⁵ Ne imparatorluk ne de Peçenek ordusunun sayısını biliyoruz. Anna Komnena sadece Nikomedia'dan beş yüz Frank'ı çağırın babasının

ordusundan bahsetmektedir. Ayrıca savaştan bir gün önce de beş bin dağlının onun kampına geldiğini bildirmektedir [2, s. 203; 52, s. 256; 49, s. 277]. Anna Kumanların sayısının kırk bin olduğunu söylemektedir, ancak abartmaktadır. Ayrıca Kumanlar sıklıkla kırk bin sayısıyla ilişkilendirilmektedir. Kumanlar Gürcistan Krallığı'na kırk bin kişiyle gelmişlerdir. Aynı sayı Macaristan'a giren Kumanlardan bahsedilirken de kullanılmıştır. Bazı tarihçiler ise kaynaklara dayanarak Kumanların sayısını belirlemeye çalışmaktadırlar [68, s. 114–115]. Ayrıca yirmi, kırk ve seksen bin şeklindeki güçlü ordu ifadesi de geç antik yazarlarının “barbar ordularını” anlatırken kullandıkları geleneksel temalardır [18, 213–214]. (Lebunion savaşı hakkında Türkçe çalışma için bkz. M. Uydu Yücel, *Türkistan'dan Tuna'ya Peçenekler*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2020, ç.n).

ardından 29 Nisan gecesi katledildiler. Bir grup Kuman, müttefiklerinin kendilerine de benzer korkunç bir saldırı yapmalarından korktular ve bu nedenle oradan ayrıldılar [2, s. 206; 52, s. 260; 49, s. 281]. Bu korku yersiz değildi, çünkü Kumanların Lebunion'daki şüpheli ve güven vermeyen davranışları Bizanslıları bir hayli ürkütmüştü ve o anki durum onlardan çabucak intikam almak için bir fırsat idi. İmparator Kumanların kaçtığını öğrendiği zaman onlarla yapmış olduğu anlaşma gereğince kendilerine tahsis ettiği tüm malları getirtti ve peşlerinden gönderdi. Yanında bulunan tüm Kumanların savaştan sonra büyük bir ziyafet çektiklerinden emin oldu. Aleksios birkaç gün sonra hediyeler verip onları gönderdi. İmparator Kumanların başıboş dolaşıp yağma yapabileceklerini ve yol üzerinde bulunan kasabalara zarar verebileceklerini düşündü ve bu nedenle onlardan rehinelere aldı. Ayrıca yanlarına bir adam vererek onu Kumanları dikkatli ve güvenli bir şekilde Balkan Dağları'na kadar götürmekle görevlendirdi [2, s. 206–207; 52, s. 260–261; 49, s. 281–282].

Kumanların Macar Krallığı'na 1091'deki Saldırıları

Kumanların Macar Krallığı'na aynı yılın yazında iki defa saldırdıklarını Macar kaynaklarından biliyoruz. İlk saldırı Macar Krallığı'nın doğusuna, Transilvanya ve Tuna ile Tisa nehirleri arasındaki bölgeye kadar ulaşmıştır [51, c. I. s. 412–414]²⁶. Bu saldırılarla ilgili olarak dört olası neden bulunmaktadır. Birincisi, Kumanlar 1091 yılının ilkbaharında Macar kralı Aziz I. Ladislaus'un (h. 1077-1095) Hırvat meselesinde başarılı olmasından dolayı telaşa kapılan Bizans imparatoru tarafından gönderilmişlerdi. Bu varsayma göre Aleksios, Bizans toprağı olan Dalmaçya'ya ulaşmadan önce onların durdurulmalarını istemişti [16, s. 12–17; 22, s. 935; 21, s. 559]²⁷. İkincisi, Kumanların Macar topraklarına saldırmalarını Terebovl'un Rus knyazı teşvik etmiştir [17, s.136; 31, s. 68–69; 33, s. 115–116; 29, s. 22; 28, s. 67; 55, s. 235]²⁸. Üçüncüsü, Bizans topraklarında savaşan Tugorhan ile Bonyak'a bağlı Kumanlar bu seferin bir parçası değillerdi [65, s. 101–102; 35, s. 22; 36, s. 10]. Sonuncusu, Macar Krallığı Lebunion Savaşı'ndan dönen Kumanlar tarafından yağmalanmıştır [45, s. 31; 64, s. 106].

İlk varsayım doğru gibi gözükse de bu pek mümkün değildir. Çünkü döneme ait en güvenilir kaynağımız, Aleksios ile Kumanlar arasında bu konuyla ilgili herhangi bir anlaşmadan bahsetmemiştir. Nitekim Anna Komnena babasının herhangi bir entrikasını gizlememiştir. Mesela yukarıda bahsi geçen İzmir beyi Çaka'nın öldürülmesi hadisesini anlatmıştır. Aleksios, suikast düzenlemesi için Kılıç Arslan'ı kışkırtmıştır [2, s. 220; 52, s. 274–275; 49, s. 299–300].

İkinci görüş Illuminated Chronicle'a (Chronicon Pictum) dayanmaktadır. Bu kaynak (Aziz) I. Ladislaus ile ilgili, "yüce kral Kumanlara karşı zafer kazandıktan sonra Rusya'ya saldırdı çünkü Kumanlar onların [yani Rusların] sözlerine uyarak Macar topraklarına geldiler" bilgisini vermektedir [51, c. I. s. 414]. İlk Rus Yıllığı'nda (Повестьвременныхлет) yer alan bilgiler de bu görüşü desteklemektedir. Buna göre Terebovl²⁹ knyazı 1092'de Kumanlarla birlikte Lehlerin üzerine yürümüştür [69 s. 91, 229; 70, c. I. s. 215, c. II. s. 206; 13, s. 174]. Kaynağımız Terebovllu Vasilko'nun Kumanları

Macarlara karşı harekete geçirdiğini söylemese de hükümdarın konargöçer boylarla bir ittifak kurduğunu teyit etmektedir. Illuminated Chronicle Kumanların saldırısının nedenini belirten tek yazılı kanıttır. Pekî, Terebovl knyazının Kumanları Macar Krallığı üzerine gönderme amacı neydi? Bu Macar seferinin haricinde Rus knyazları ile Macar Krallığı arasındaki ilişkiler bu dönemde iyiydi [17, s. 133–136; 33, s. 116; 67, s. 52–53]. Fakat iki bölge arasındaki sınır bu dönemde yani XI ve XII. yüzyıllarda belirlendiği için Leh-Rus sınırında problemler vardı. Sonuç olarak İlk Rus Yıllığı'na ve Matthias Miechowita'ya göre [19, c. II. s. 1596] Terebovl knyazı Kumanlarla birlikte Macar Krallığı'na değil Lehlerle karşı bir sefer düzenlemiştir.

Üçüncü görüşü savunan araştırmacılar ise bu seferi, Transilvanya bölgesini ele geçirmek ya da basit bir akın yapmak amacıyla düzenlenmiş münferit bir saldırı olarak görmektedirler [65, s. 101–102; 35, s. 22; 36, s. 10]. Ancak Transilvanya bölgesini ele geçirme noktasındaki sorun, Kumanların XI. yüzyılın sonlarında hâkimiyetlerini henüz Transilvanya yakınlarına kadar genişletmemiş olmalarıydı. Onlar, günümüzde Moldova'nın (bugünkü Moldova Cumhuriyeti) doğusu olarak bilinen Turlanlardı (Transdinyester)'ndeki yerleşim bölgesinin batı ucunu ele geçirmiş olmalıydı.³⁰ Kesinlikle daha batısını da yağmalamışlardır. Bu, Bizans seferinden bağımsız bir saldırı olduğu varsayımını tümden ortadan kaldırmayabilir. Dolayısıyla yağma olasılığının üzerinde durmalıyız. Daha önemlisi ise defalarca Kumanların saldırısına uğramış olan Rus knyazlarının bağımsızlıklarının konargöçer boylar tarafından tehdit edilmemesi olmalıdır.

En makul olan açıklama, saldırının Lebunion Savaşı'ndan dönen yağmacı Kumanlar tarafından düzenlendiğini savunan dördüncü varsayımdır. Illuminated Chronicle'daki ifadelerle göre Kuman ordusu ilk önce "Transilvanya topraklarını tahrip ederek Bihor'a gitti" [51,c. I. s. 412]. Pauler'in ifade ettiği gibi saldırı güneyden veya güneydoğudan gelmiş olmalıydı, aksi halde Kumanlar kuzeyden gelecek Transilvanya'dan Bihor'a (Kuzeybatı Romanya'da bir vilayet) kolaylıkla geçebilirlerdi [46, s. 448].³¹ Kroniğe göre Kumanlar Bihor'dan sonra Tokaj'daki Tisa Nehri'ni geçmiş, Tuna ile Tisa nehirleri arasındaki yerleri yağmalamış, üç gruba ayrılmışlar ve ardından Becse'deki (Becej, Sırbistan) yurtlarına dönmüşlerdir. Kral Ladislaus buradan fazla uzakta olmayan bir yerde, Temes (Timiş) Nehri'ne akan Poganis ırmağı yakınlarındaki bir savaşta Copulch liderliğindeki Kumanları mağlup etmişti. Kaynağımız da intikam almak isteyen Kumanların Macar kralına savaş ilan ettiğini belirtmektedir. Ancak Kuman lideri Akus'un bizzat kral tarafından kılıçtan geçirildiği Tuna'daki savaş, Macarların zaferiyle son buldu [51, c. I. s. 412–414].

İkinci seferin nedeni ve tarihiyle ilgili ikincil kaynaklarda farklı görüşler mevcuttur. Fakat ilk savaşın intikamını almak isteyen Kumanların ikinci saldırısının 1092'de meydana geldiği, tarihçiler arasında yaygın bir görüştür [21, s. 560; 23, s. 938; 34, s. 23; 33, s. 112–113; 67, s. 53]. Bu kanı Illuminated Chronicle'ın ifadelerine dayanmaktadır, yani Kumanlar Rusların kışkırtmasıyla Macarlara

²⁶ İki seçkin Macar orta çağcısına göre bu ikinci saldırı 1092 yılında gerçekleşmiş olabilir [21, s. 560; 22, s. 938; 35, s. 22; 34, s. 23; 33, s. 112–113].

²⁷ Aynı görüşte olan tarihçiler için bkz. I. 35, s. 22; 36, s. 10.

²⁸ Terebovl knyazıyla ilişkilendirilen ikinci savaş, bazı tarihçiler tarafından 1092'ye tarihlendirilmiştir [22, s. 938]. Maak'a göreyse ikinci Kuman saldırısı, Bizans'ın Kuzey Balkanlar'daki egemenliğini yeniden tesis etmesiyle ilgili olabilir [34, s. 23; 33, s. 112–113].

²⁹ Günümüzde Ukrayna'nın Ternopil şehrinde yer alan küçük bir kasabadır.

³⁰ Arkeolojik buluntular ve yazılı kaynaklar da bunu desteklemektedir [74; 68].

³¹ Bazı tarihçilere göre Macar topraklarına ilk saldırı Oituz (Ojtozi-szoros) Geçidi üzerinden yapılmıştır [8, s. 232; 22, s. 936]. Benzer şekilde Spinei, Kumanların Moldova'nın güney tarafından geldiklerini ve Doğu Karpatlardaki bir geçidi aştıklarını ileri sürmektedir [57, s. 74]. Romanya'daki Turda, Frada ve Sântandrei'de bulunan sikkeler Copulch'un saldırısının istikametini göstermektedir. Bunların arasında Aleksios I. Komnenos ile I. Ladislaus'nun sikkeleri de vardır [8, s. 232]. Fakat bu sikkeler Kumanların Karpat Dağları'nı Oituz yoluyla geçtiklerini kanıtlamamaktadır. Yani, Güney Karpatları Tumu Roşu Geçidi (Vöröstoronyi-szoros) ya da Bran Geçidi (Törösvári-hágó) yoluyla geçtilerse yukarıda belirtilen yerler güzergâhta olabilir. Rasovskiy'e göre Peçenekler Güney Karpatlar üzerinden Macarlara saldırdılar [71, s. 4].

saldırımlardır [51, c. I. s. 414]. Bu görüş, İlk Rus Yıllığı'nın "bu yıl Polovyalılar [yani Kumanlar] Rostislav'ın oğlu Vasilko ile birlikte Lehlere saldırdılar" ifadesiyle de uyusmaktadır [69, s. 91, 229; 70, c. I. s. 215, c. II, 206; 13, s. 174]. Ancak Illuminated Chronicle referans alındığında tam olarak tarihlendirilememektedir.³²

Bazı tarihçilere göre ikinci Kuman seferi Bizans imparatoru Aleksios I. Komnenos ile ittifak yapan Kumanlarla ilişkili olabilir [33, s. 112–113]. Diğerleri ise bu saldırının arka planında Rus entrikasının olduğunu düşünmektedirler [22, s. 938]. Fakat kanaatimce István Kapitánffy, Illuminated Chronicle'in 137. bölümünün, ikinci saldırının gerekçesini açık bir şekilde belirttiğini söylerken haklıydı [28, s. 67]. Yani Kumanlar Copulch'un intikamını almaya yemin etmişler ve Macar kralına elçi göndererek ülkesine ne zaman saldıracaklarını bildirmişlerdir [51, c. I. s. 414]. Sonuç olarak ikinci seferin nedeni, Copulch'un ordusunun yenilgi ve onun intikamını almaktı.

Kaynaklara binaen Macar Krallığı'nın 1091 yılı baharında Bizans İmparatorluğu topraklarından ayrılan Kumanlar tarafından saldırıya uğradığını tahmin ediyorum. Otlak bakımından zengin olan Tuna'nın kuzeyine ulaştıklarında orada ikamet ettiler. Diğerleri Aşağı Tuna'da kalırken, içlerinden bir grup oradan ayrılıp Macar topraklarına ilk saldırıyı gerçekleştirdi³³. Ardından Aşağı Tuna bölgesinde kalan Kumanlar Copulch'un mağlubiyetini ve ölümünü haber aldılar ve Akus oradan ikinci seferi başlattı.

İkinci savaş Ağustos 1091'de Orşova civarında gerçekleşmiş olabilir. Bu dördüncü varsayım savaşın, ilk savaşın üzerinden çok zaman geçmeden Tuna Nehri kıyısında gerçekleşmiş olması gerçeğiyle ispatlanmaktadır. Ayrıca intikam hissiyle dolu olan ikinci Kuman ordusu bu kadar kısa bir sürede Güney Rusya bozkırlarından gelemezdi. Illuminated Chronicle, Kumanların Macar Krallığı'na ne zaman saldıracaklarını bildirdiğini ve kral Ladislaus'un da tahribatlarına engel olmak için onları karşılamaya gittiğini söylemektedir [51, c. I. s. 414]. Kanaatimce kronikte yer alan bu bilgi, Kumanların Güney Rusya bozkırlarından gelmedikleri düşüncesini desteklemektedir. Bunun yanı sıra kroniğe göre Macar kralının ilk savaşın olduğu yerden fazla uzağa gitmemiş olması da muhtemeldir "Cumque rex audisset, subrisit, et diem quam in Hungariam venire proposuerant, rex obviam illis equitavit timens depopulationem Hungarie. Et quodam Sabbato sumpmo mane prope Danubium impetum super Cunos [*i.e.* Cumans] fecit" [51, c. I. s. 414]. Ayrıca saldırganlar Güney Rusya bozkırlarından geldilerse, savaş niçin Tuna Nehri kıyısında gerçekleşti? Kuman ordusu doğudan yaklaşıyor olsaydı Karpat Dağları'nın doğu veya güneydoğu geçidinden geçmek için Moldova veya Transilvanya, savaş alanı olarak coğrafi açıdan daha iyi bir seçim olacaktı. Ancak savaş Tuna Nehri kıyısında meydana geldi. Pauler'in görüşünü kabul edersek ikinci savaş Orşova yakınlarında gerçekleşti.

Kanaatimce diğer kaynaklar da Kumanların aynı yıl içerisinde iki farklı yere büyük müstakil seferler düzenlemediklerini kanıtlamaktadır³⁴. Nitekim eski Rus kaynakları, Bizans'ın 1091, 1094, 1114 veya 1148'deki saldırılarının olduğu yıllarda Ruslara karşı ayrı büyük bir Kuman saldırısından bahsetmezler. Bizans İmparatorluğu'ndan ayrılan Kumanların, saldırıyı gerçekleştiren

konargöçerler olduğuna dair bir başka kanıt ise Anna Komnena'nın ifadeleridir. Bu ifadelere göre Ladislaus, Aşağı Tuna yakınlarında bir yerde geçici olarak ikamet etmeye devam eden Kumanları mağlup etti. Ayrıca imparatorun, paralı Norman askerlerini Dalmaçya'ya göndermeden önce Kumanların 1091 yılı yazında Tuna Nehri'ni yeniden geçtikleri hususunda bilgilendirildiğini de yazmaktadır [2, s. 207; 52, s. 262; 49, s. 283]. Demek ki imparatorlukta ayrılan Kumanlar hâlâ Aşağı Tuna bölgesindeydiler. Dolayısıyla intikam peşinde koşan Kuman ordusu, 1091 yılı yazında Macar kralıyla savaşmıştır.

Özetle birkaç önemli noktaya dikkatinizi çekmek istiyorum: Birincisi, Kumanların Bizans İmparatorluğu'na ilk beş gelişlerinin Peçeneklerle ilgili olabileceğini söyleyebiliriz. İlk gelişlerinde Kumanlar onların müttefikleriydiler, ancak 1087'deki olayın ardından düşmanları oldular. Kumanlar daha sonraki olaylarda Balkan Yarımadası'ndaki Peçeneklere karşı harekete geçtiler.

İkincisi, Norwich'e göre Bizans ordusu II. Basileios'tan bu yana en muhteşem zaferini Kumanların yardımıyla 1091'deki Leburnion Savaşı'nda elde etmiştir [43, s. 27]. İmparatorluk bu zafer sayesinde 1123'e kadar, onları yaklaşık kırk yıl kontrol altında tutarak, Peçenek tehdidinden kurtulmuştur. Uspenskiy ise Bizans İmparatorluğu'nun Konstantinopolis'in Türkler tarafından kuşatıldığı 1090/1091 kışındaki durumunun, 1453'teki Türk işgali sırasındaki durumuyla kıyaslanabileceğini ifade etmektedir [73]. Bizans İmparatorluğu bu durumda Kumanlar sayesinde zaferle çıkmıştır. Bu zaferle birlikte Bizanslılar artık Peçeneklerin tehdidine maruz kalmadılar.³⁵

Üçüncüsü, Macar Krallığı'na düzenlenen saldırının Leburnion Savaşı'ndan önce Kumanlardan bağımsız bir yağma seferi olmadığını varsayabiliriz. Ayrıca Kumanlar ile Bizans arasındaki ittifakın bu savaştan sonra değiştiğini de belirtmemiz gerekiyor. Kaynağımıza göre Kumanlar Bizans ordusunda paralı asker olarak savaşmış olsalar da tıpkı Rusya gibi Bizans İmparatorluğu'nu da yağma hedefi olarak görüyorlardı.

Son olarak, Kumanların XI. yüzyılda yalnızca Turla (Dinyester) Nehri'nin doğusundaki bölgede meskün olduklarını belirtmek isterim. Kanaatimce bu, ilk iki seferde Peçeneklerin daveti üzerine gelmeleri gerçeğiyle kanıtlanmaktadır. Tuna Nehri'nin kuzeyi ile daha doğusuna yerleşen Peçenekler ve Uzlar peyderpey Kumanların ege menliği altına girdiler. 1091'deki savaşta bahsi geçen iki Kuman lideri ise İlk Rus Yıllığı'ndan iyi bilinmektedir. Eski Rus kaynaklarında Maniak; Воняк (Воняк), Тогортак ise Тугорхан (Тугор-хан) olarak zikredilmiştir. Her ikisi de Rus topraklarına akın düzenlemişlerdir. Sonuç olarak yerleşimlerinin Aşağı Tuna'da değil, Rusya'nın komşu bölgesindeki Turla Nehri'nin doğusundaki güney Rus bozkırında olması daha olasıdır.³⁶

³²Makk Kumanların ikinci saldırısını 1092'ye tarihlendirmekte, çünkü imparatorun 1091'de üçüncü bir savaşa girmek istemediğini öne sürmektedir. Paristrion ve Dalmaçya'daki savaşlar zaten ordusu için bir yük olmuştur. Makk'a göre Aleksios bu nedenden dolayı müttefikleri Kumanlarla birlikte 1092'de Macar Krallığı'na saldırma istedi [34, s. 23].

³³Yukarıda belirttiğim gibi, Knyazkiy'e göre Macar Krallığı'na saldıran Kumanlar, Bizans İmparatorluğu'ndan ayrılan Kumanlar olamazdı. Onun argümanlarından birisi şu şekildedir: "Kumanlar kroniğin bahsettiği uzun mesafeyi, Bizans'tan aldıkları ganimetlerle bu kadar kısa bir sürede kat edemezlerdi" [65, s. 102]. Ben ise Kuman ordusunun yalnızca bir kısmının

Macar topraklarına baskın yaptığını düşünüyorum. Diğerleri ganimetleriyle birlikte Aşağı Tuna'da kaldılar.

³⁴Kumanların yağma için üç gruba ayrılmasından dolayı Macar Krallığı'na yapılan bu saldırı ufak çaplı olmayabilir. Kronikte bahsi geçen tahribatları göz önüne alırsanız, onların seferi geniş çaplı olmuş olabilir.

³⁵İmparator Leburnion Savaşı'ndan kısa bir süre sonra Paristrion'daki hâkimiyetini yeniden tesis etmeye çalıştı [32, s. 51; 58, s. 103].

³⁶Spinei'ye göre Tugorhan'ın Kumanları Bizans İmparatorluğu'nun Özi bölgesinden gelmişlerdir [55, s. 235]. Rasovskiy de Kumanların Aşağı Tuna'daki kalıcı varlıklarının 12. yüzyılın ortalarına kadar zikredilmediği görüşündedir [72, s. 158].

KAYNAKÇA

- Angold M. *The Byzantine Empire 1025–1204. A political history.* London–New York, Longman, 1992. 334 p.
- Anna Comnena. *The Alexiad.* Ed. and trans. by E.A. Dawes. London: Routledge–Kegan, Paul, 1928. 439 p.
- Arutyunova V.A. K voprosu o vzaimootnosheniyakh Vizantii s pechenegami i polovtsami vo vremya normanskoy kampanii [On the question of Byzantium's relationship with the Pechenegs and the Cumans during the Norman campaign]. *Vizantiyskiy vremennik [Byzantine Annual]*. 1972, no. 33, pp. 115–119.
- Balogh L. A besenyők hitvilága és a világvallások. In: *Térítés – megtérés. A világvallások terjedése Kelet-Európa népei között.* Szerk. Balogh, L.–Kovács, Sz. *Magyar Östörténeti Könyvtár 25.* Budapest, Balassi Kiadó, 2009, pp. 93–108.
- Bănescu N. La question du Paristrion ou Conclusion d'un long débat. *Byzantion* 1933, no. 8, pp. 277–308.
- Bănescu N. Le thème de Paristrion-Paradounavon (Paradounavis). Les origines. Le nom. *Bulletin de la Section Historique.* București, 1944, no. 25/2, pp. 139–151.
- Bănescu N. Les duchés byzantins de Paristrion (Paradounavon) et de Bulgarie. București, Institut Roumain d'Études Byzantines, 1946. p.193
- Birkenmeier J. *The Development of the Komnenian Army: 1081–1180.* Leiden–Boston–Köln, Brill, 2002. xxii+263 p.
- Bóna I. Daciától Erdőelvéig. A népvándorlás kora Erdélyben (271–896). In: *Erdély története a kezdetektől 1606-ig.* I. köt. Szerk. Makkai L.–Mócsy A. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1988, pp. 107–234.
- Bréhier L. *Le monde byzantin: Vie et mort de Byzance.* Paris, 1946 (Hung.ed.: *Bizánc tündöklése és hanyatlása.* I–II. Ford. Baán I. Budapest, Bizantinológiai Intézeti Alapítvány, 1997. 652 p.).
- Buckler G. *Anna Comnena. A Study.* Oxford, The Clarendon Press, 1968. ix+558 p.
- Cheyne C.J. *Byzance: l'Empire romain d'Orient.* Paris, Armand Colin, 2006, p. 191.
- Constantine Porphyrogenitus. *De cerimoniis aulae byzantinae.* I–II. Ed. Reiske, J. *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae* 16–17. Bonn, Impensis ed. Webberii. 1829–1830. I. lxii+808 p.; II. 904 p.
- Cross S.H. – Sherbowitz-Wetzor O.P. *The Russian Primary Chronicle. Laurentian Text. Trans. and ed. by S.H. Cross – O.P. Sherbowitz-Wetzor,* Cambridge, Medieval Academy of America, 1953. xi+313 p.
- Diaconu P. *Les Coumans au Bas-Danube aux XIe et XIIe siècles.* București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1978. 158 p.
- Diaconu P. *Les Petchénègues au Bas-Danube.* Bucarest, Académie de la République Socialiste Roumanie. 1970. 158 p.
- Doberdói Breit J. A hódító hadjáratok és a keleti háborúk időszaka (1077–1235-ig). In: *A magyar nemzet hadtörténelme.* IV. rész. Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1929. 264 p.
- [eu/04z/z_1050-1150_Ioannes_Zonaras_Annales_\(Libri_16_18\)_MPG_0135_0009_0388\)_GM.pdf.html](http://www.mpg.de/0135_0009_0388/04z/z_1050-1150_Ioannes_Zonaras_Annales_(Libri_16_18)_MPG_0135_0009_0388_GM.pdf)
- Fedorov-Davydov G.A. *Kochevniki Vostochnoy Evropy pod vlast'yu zolotoordynskikh khanov [The Nomads of Eastern Europe under the rule of Khans of the Golden Horde].* Moscow, Nauka Publ., 1966. 276.
- Font M. *Árpád-házi királyok és Rurikida fejedelmek.* Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 21. Szeged, Szegedi Középkorász Műhely, 2005. 330 p.
- Goffart W. *Barbarians and Romans A.D. 418–584: The Techniques of Accommodation.* Princeton, Princeton University Press, 1980. 278 p.
- Gombos A.F. *Catalogus fontium historiae Hungaricae Aevo ducum et regum ex stirpe Arpad descendendum ab anno Christi DCCC usque ad annum MCCCCI.* Vol. II. Coll. A.F. Gombos, Budapestini, Nap Kadó, 1937, pp. 812–1715.
- Gyóni M. A paristrioni «államalakulatok» etnikai jellege. Archaizáló népnév és etnikai valóság Anna Komnene Alexiasában. Budapest, Magyar Történettudományi Intézet 1942. 91 p.
- Györfy Gy. A “lovagszent” uralkodása. *Történelmi Szemle.* 1977, no. 20/3–4, pp. 533–564.
- Györfy Gy. A magyar állam megszilárdulása. In: *Magyarország története. Előzmények és magyar történet 1242-ig.* Főszerk. Székely Gy. Szerk. Bartha A. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1987, pp. 893–1006.
- Haldon J.F. *Warfare, State and Society in the Byzantine World 565–1204.* London, University College London, 2003. x+389 p.
- Jason T. Price, *An Analysis of the Strategy and Tactics of Alexios I Komnenos.* A Thesis in History. Available at: <http://deremilitari.org/wp-content/uploads/2013/07/pricej.pdf>
- Joannis ZONARÆ. *Annalium.* Available at: <http://www.documentacatholicaomnia>.
- Jordan R. *Pakourianos: Typikon of Gregory Pakourianos for the Monastery of the Mother of God Petritzonitissa in Bačkovo.* In: *Byzantine Monastic Foundation Documents. A Complete Translation of the Surviving Founders' Typika and Testaments.* Volume 1–5. Ed. by J. Thomas

- A.C. Hero with the assistance of Giles Constable. *Dumbarton Oaks Research Library and Collection: Washington, D.C., Dumbarton Oaks Research Library and Collection*, 2000, pp. 507–563.
- Kaegi W. *Some thoughts on Byzantine Military Strategy*. Brookline, Hellenic College Press, 1983. 18 p.
- Kapitánffy I. *Hungaro–byzantina. Bizánc és a görögség a magyarországi forrásokban*. Budapest, Typotex Elektronikus Kiadó, 2003. 217 p.
- Kapitánffy I. *Magyar–bizánci kapcsolatok Szent László és Kálmán uralkodásának idején*. *Acta Historica*. 1983, no. 75, pp. 19–28.
- Kazsdan A.P. – Litavrin G.G. *Bizánc rövid története*. *Studium Könyvek 25*. Budapest: Gondolat Kiadó, 1961. 316 p.
- Knyazkiy I.O. *Vizantiya i kochevnikhi yuzhnorusskikh stepey [Byzantium and the Nomads of Southern Russian steppes]*. St. Petersburg, Aleteyya Publ., 2003. 179 p.
- Kristó Gy. *Az Árpád-kor háborúi*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1986. 326 p.
- Lyubarskiy Ya.N. *Anna Komnina: Aleksziada [Anna Comnena: The Alexiad] Vstupitel'naya stat'ya, perevod, kommentariy*. Ya. N. Lyubarskogo. Moscow, Nauka Publ., 1965. 686 p.
- Mădgearu A. *Dunărea în epoca Bizantină (secolele XI–XII): o frontieră permeabilă*. *Revista istorică*. 1999, no. X/1–2, pp. 41–55.
- Makk F. *Megjegyzések Kálmán külpolitikájához*. *Acta Historica*. 1980, no. 67, pp. 21–31.
- Makk F. *The Árpáds and the Comneni. Political relations between Hungary and Byzantium in the 12th century*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989. 213 p.
- Makk F. *Magyar külpolitika: 896–1196*. *Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 2*, Szeged, Szegedi Középkorász Műhely, 1993. 203 p.
- Makk F. *Megjegyzések a Szent László korabeli magyar–bizánci kapcsolatok történetéhez*. *Acta Historica*. 1992, no. 96, pp. 13–24.
- Malamut E. *L'image byzantine des Petchénègues*. *Byzantinische Zeitschrift*. 1995, no. 88, pp. 105–147.
- Mărculeț V. *Noi considerații asupra organizării teritoriilor bizantine de la Dunărea de Jos în secolele X–XI*. *Studia Universitatis Cibiniensis. Series Historica*. 2005, no. 2, pp. 113–127.
- Mărculeț V. *Noi considerații asupra organizării teritoriilor bizantine de la Dunărea de Jos în secolele X–XI*. *Studia Universitatis Cibiniensis. Series Historica II*. (2005), pp. 113–127. Available at: <http://socio-umane.ulbsibiu.ro/dep.istorie/studia/studia2/Marculet.pdf>
- Michaelis Attaliothae *Historia*. In: *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*. Ed. B.G. Niebuhr. Rec. Bekkerus Immanuel, Bonnae, Impensis ed. Weberi, 1853. xii+336 p.
- Moravcsik Gy. *Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai. Fontes Byzantini Historiae Hungaricae aevio Ducum et Regum ex stirpe Árpád Descendentium*. Összegyűjtötte, fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Moravcsik Gy. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1988. 363 p.
- Moravcsik Gy. *Byzantinoturcica II. Sprachreste der Türkvölker in den Byzantinischen Quellen*. Zweite durchgearbeitete auflage. Berlin, Akademie-Verlag. 1958. xxv+376 p.
- Norwich J.J. *Byzantium. The Decline and Fall*. New York, Alfred A. Knopf, 1997. 488 p.
- Ostrogorsky G. *Byzantinische Geschichte 324–1453*, München, 1965 (Hung. ed.: *A Bizánci állam története*. Budapest, Osiris Kiadó, 2003. 535 p.).
- Pálóczi Horváth A. *Hagyományok, kapcsolatok és hatások a kunok régészeti kultúrájában*. Karcag, Karcag Város Önkormányzata, 1994. 247 p.
- Pashuto V.T. *Vneshnyaya politika Drevney Rusi [The Foreign Policy of Ancient Russia]*. Moscow, Nauka Publ., 1968. 472 p.
- Pauler Gy. *A magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt*. I–II. Budapest: Athenaeum, 1899. I. xvi+667 p; II. vii+790 p.
- Pletnëva S.A. *Polovtsy [Polovtsi]*. Moscow, Nauka Publ., 1990. 208 p.
- Polnoye sobranie russkikh letopisey. *Lavrentevskaya letopis' [The Complete Collection of Russian Chronicles. The Laurentian Chronicle]*. I. Leningrad: Izdatelstvo Akademii Nauk SSSR, 1926. *Ipatevskaya letopis' [The Hypathian Chronicle]*. II. Moscow, Yazyki slavyanskoy kultury, 2012.
- Povesti Vremennih Let [The Primary Chronicle]*. Podgotovka teksta, perevod, stat'i i kommentarii D.S. Likhacheva. St. Petersburg, Nauka Publ., 2007. 669 p.
- Price J. *An Analysis of the Strategy and Tactics of Alexios I Komnenos*. Texas. MA thesis. 2005
- Rasovskiy D.A. *Pechenegi, Torki i Berendi na Rusi i v Ugrii [The Pechenegs, the Torks and the Berendei in Rus' and in Hungaria]*. *Seminarium Kondakovianum*. 1933, no. 6, pp. 1–66.
- Rasovskiy D.A. *Rol polovtsev v voynakh Aseney s Vizantiyskoy i Latinskoy imperiyami v 1186–1207 gg. [The Cumans role in the wars of Asenids with the Byzantine and Latin Empires in the years 1186–1207]*. *Spisanie na Bulgarskata Akademiya na naukite [The Journal of the Bulgarian Academy of Sciences]*. 1939, no. 58, pp. 203–211.

- Raymond d'Aguiliers. *Historia Francorum qui Ceperunt Iherusalem*. Trad. by J.H. Hill – L.L. Hill. Philadelphia, American Philosophical Society, 1968. 146 p.
- Reinsch D. Alexias. Anna Komnene. Übersetzt, eingeleitet und mit Anmerkungen versehen von Diether Roderich Reinsch. Cologne, DuMont 1996. 607 p.
- Schreiner P. Byzanz. München: R. Oldenbourg Verlag Gmb, 1994. [Hung.ed.: Bizánc. Trans. Bódogh J. *Varia Byzantina – Bizánc Világa V*. Budapest: Bizantinológiai Intézeti Alapítvány, 2002. 439 p.]
- Scriptores Rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum. Edendo operi praefuit Emericus Szentpétery. Vol. I–II. Budapestini, 1937–1938. Reprint kiadás: Az utószót és bibliográfiát összeállította, valamint a Függelékben közölt írásokat az 1. kiadás anyagához illesztette és gondozta Szovák K. és Veszprémy L. Budapest: Nap Kiadó. 1999. I. xiv+553; II. 799 p.
- Sewter E.R.A. *The Alexiad of Anna Comnena*. Trans. from the Greek by E.R.A. Sewter. Harmondsworth: Penguin, 1982. 560 p.
- Shepard J. 'Father' or 'Scorpion'? Style and substance in Alexios's diplomacy. In: *Alexios I Komnenos, I: Papers*. Ed. by M. Mullett and D. Smythe, Belfast, Byzantine Enterprises, 1996, pp. 69–132.
- Skoulatos B. *Les personnages byzantins de l'Alexiade. Analyse prosopographique et synthese*. Louvain, Nauwelaerts, 1980. xxx+373 p.
- Spinei V. *Marile migrații din estul și sud-estul Europei în secolele IX–XIII*. Iași: Institutul European, 1999. 513 p.
- Spinei V. *Moldova în secolele XI–XIV*. București, Editura Științifică și enciclopedică, 1982. 383 p.
- Spinei V. *Realități etnice și politice în Moldova Meridională în secolele X–XIII*. Român și turanici. Iași, Junimea, 1985. 238 p.
- Stephenson P.: *Byzantium Balkan Frontier. A Political Study of the Northern Balkans, 900–1204*. Cambridge, Cambridge University Press Publ., 2002. XII+352 p.
- Tabula Imperii Byzantini 6. Thrakien (Thrakē, Rodopē und Haimimontos. Mit einer Abbildung im P. Soustal. Text und zwei Karten. Wien, Verl. der Österreichischen Akademie der Wissenschaften 1991. 579 p.
- Tobias N. *The Tactics and Strategy of Alexius Comnenus at Calavrytae, 1078*. *Byzantine Studies/Etudes Byzantines*. 1979, no. 6, pp. 193–211.
- Uspenskiy F.I. *Istoriya krestovoykh pokhodov* [History of the Crusades]. SanktPeterburg, 1900. Available at: http://enoth.org/Crusades/Crusade_Usp00.htm
- Vasilevskiy V.G. *Vizantiya i pechenegi (1048–1094)*. [Byzantium and the Pechenegs (1048–1094)]. In: *Trudy V.G. Vasil'evskago* [Proceedings of V.G. Vasil'evskij]. Vol. I. St. Petersburg, Izdaniya Imperatorskoy Akademii Nauk Publ., 1908, pp. 1–175.
- Vasilyev A.A. *History of the Byzantine Empire. From Constantine the Great to the Epoch of the Crusades (A.D. 1081)*. Trad. from the Russian by S. Ragozin. Madison, University of Wisconsin, 1952. viii+846 p.
- Vasilyev A.A. *Istoriya Vizantiyskoy imperii* [History of the Byzantine Empire]. 1925. Available at: http://www.hrono.info/libris/lib_we/vaa211.html